ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС. СІМЕЙНЕ ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

DOI: 10.34015/2523-4552.2020.2.04
УДК 347.9

*Гулик А. Г.,
суддя Львівського окружного
адміністративного суду
ORCID: 0000-0001-5390-1812*

СУДОВІ ДОКАЗИ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНА КАТЕГОРІЯ ДОКТРИНИ ДОКАЗУВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Стаття присвячена дослідженню сутності судових доказів у цивільному судочинстві. Обґрунтовується, що наукові роботи вчених-процесуалістів середини XIX століття започаткували дискусію щодо сутності судових доказів і процесу доказування. Нова редакція ЦПК України практично дослівно відтворює сформовані раніше підходи до закріплення поняття «судові докази». Незначні текстуальні зміни або відмінності стосуються, передусім, ототожнення обставин і фактів, але й воно не змінює суті даного явища. Автор аналізує норми закону про допустимість доказів. Оцінюються нові вимоги до судових доказів. Обґрунтовується, що достовірність – це якість доказів, що характеризує точність, правильність відображення обставин, що входять до предмету доказування. Достатність доказів розглядається в роботі в площині якісних показників процесу доказування.

Ключові слова: *судові докази; засоби доказування; належність та допустимість доказів; достовірність доказів; достатність доказів; дослідження обставин у справі.*

Статья посвящена исследованию сущности судебных доказательств в гражданском судопроизводстве. Обосновывается, что научные работы ученых-процессуалистов середины XIX столетия положили начало дискуссии о сущности судебных доказательств и процесса доказывания. Новая редакция ГПК Украины практически дословно воспроизводит сложившиеся ранее подходы к закреплению понятия «доказательства». Незначительные текстуальные изменения или различия касаются, прежде всего, отождествления обстоятельств и фактов, но и оно не меняет сущности рассматриваемого явления. Автор анализирует нормы закона о допустимости доказательств. Оцениваются новые требования к судебным доказательствам. Обосновывается, что достоверность – это качество доказательства, характеризующее точность, правильность отражения обстоятельств, входящих в предмет доказывания. Достаточность доказательств рассматривается в работе в плоскости качественных показателей процесса доказывания.

Ключевые слова: судебные доказательства; средства доказывания; относимость и допустимость доказательств; достоверность доказательств; достаточность доказательств; исследование обстоятельств по делу.

Постановка проблеми. Дослідження обставин цивільних справ в структурі стадії судового розгляду займає особливе місце. Це етап формування остаточних висновків суду про обставини справи. І в зв'язку з цим цілком очікуваною є підвищена увага доктрини і практики цивільного процесу до законодавчої регламентації судових доказів і засобів доказування.

Не втрачають своєї актуальності слова про те, що розгляд і вирішення цивільних справ неможливий без складної і багатогранної діяльності осіб, які беруть участь у справі, і суду щодо подання, збирання, дослідження та оцінки доказів. Підсумком цієї діяльності повинно стати, як правило, вірне знання суду про фрагменти дійсності, які мають юридичне значення стосовно обставин конкретної справи [1]. Звідси зрозуміло те величезне значення, яке має для розвитку цивільного процесуального законодавства, для процесуальної теорії і судової практики вивчення проблеми – як, за допомогою яких засобів, яким найбільш ефективним шляхом можна правильно встановити невідомі суду факти, тобто проблеми судового доказування і судових доказів [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У традиціях вітчизняної цивілістичної процесуальної науки звернення до складних питань доказування та доказів. Велика наукова бібліографія свідчить навіть не стільки про актуальність вивчення доказової діяльності, скільки акумулює в себе досягнення цивільної проце-

суальної думки на тому чи іншому часовому відрізку [2–11].

До проблеми доказування в цивільному судочинстві зверталися також і сучасні вчені-процесуалісти: Ю. В. Білоусов, С. С. Бичкова, С. В. Васильєв, О. В. Гетманцев, К. В. Гусаров, О. В. Дем'янова, І. О. Ізарова, В. В. Комаров, В. А. Кройтор, М. П. Курило, Ю. В. Навроцька, Ю. Д. Притика, Г. П. Тимченко, С. Я. Фурса та інші.

Постановка завдання. Мета статті полягає в аналізі сутності судових доказів як основоположної категорії доктрини доказування в цивільному судочинстві.

Виклад основного матеріалу. Не можна плідно вивчити який-небудь окремий вид судових доказів, не маючи правильних вихідних позицій у питаннях сутності доказів взагалі, про особливості окремих видів доказів [2, с. 5].

Показово, що наукові роботи вчених-процесуалістів середини ХІХ століття поклали початок серйозної дискусії про сутність судових доказів і процесу доказування, видимим результатом якої, власне, і стала законодавча норма про докази як будь-які фактичні дані, на підставі котрих у встановленому законом порядку суд визначає наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, а також інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи (ст. 27 ЦПК УРСР 1963 року).

Уявлення про судові докази як фактичні дані, по суті, продовжує залишатися незмінним для законодав-

чої практики. Сьогодні законодавець все так само вважає доказами будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Ці дані встановлюються такими засобами: письмовими, речовими і електронними доказами; висновками експертів; показаннями свідків.

Як ми бачимо, нова редакція ЦПК України практично дослівно відтворює підходи, що склалися раніше до закріплення поняття «докази». Незначні текстуальні зміни або відмінності стосуються, насамперед, ототожнення обставин і фактів, але й воно не змінює сутності даного явища.

При цьому, слід зауважити, що доктринальне осмислення судових доказів просунулася набагато далі законодавчих норм. Це змушує нас знову звернутися до наукової спадщини тих процесуалістів, які обґрунтовували відмінний від традиційного, погляд на сутність судових доказів. В цьому ряду, звичайно ж, виділяється різнобічна особистість С. В. Курильова, який, незважаючи на свій ранній відхід з життя зробив значний внесок у вивчення і формування теорії судових доказів.

На думку дослідника, доказом є факт об'єктивної дійсності, що полягає або в наявності, або відсутності певного явища. Істотною ознакою доказу служить наявність в нього зв'язку із шуканим фактом, знання якого дозволяє робити висновок про наявність чи відсутність шуканого явища. Зв'язок факти-докази з шуканим фактом може виступати або в одній з чотирьох форм зв'язків: при-

чини і наслідку, умови і обумовленого, тимчасової і просторової, або в різному поєднанні цих форм. Здебільшого між фактом-доказом і шуканим фактом має місце причинно-наслідковий зв'язок в поєднанні з іншими формами зв'язків.

За характером зв'язків між шуканим фактом і доказом слід розрізняти прямі докази, що характеризуються однозначним зв'язком, і непрямі докази, що характеризуються багатозначною зв'язком [12, с. 255].

Широке використання положень діалектичної філософії і логіки дозволило С. В. Курильову сформулювати авторський підхід до принципового питання сутності судових доказів. Недоступні для безпосереднього пізнання факти, як вважав учений, суд встановлює опосередкованим шляхом за допомогою доказів. Об'єктивну можливість для опосередкованого пізнання фактів дає закон загального, універсального зв'язку явищ природи і суспільства.

Виходячи з таких методологічних посилок, С. В. Курильов визначав доказ в якості відомого факту, пов'язаного з невідомим, який може бути, тому використаний для пізнання шляхом розкриття цих зв'язків. Судовим доказом слід вважати факт, отриманий з передбачених законом джерел і передбаченим законом способом, який перебуває з шуканим в судовому процесі фактом у певному зв'язку, завдяки якому він може служити засобом встановлення об'єктивної істинності шуканого факту [12, с. 8].

Пошук належного визначення судових доказів продовжили й інші відомі вчені-процесуалісти. Критично осмислюючи запропоноване законодавцем формулювання доказів

як фактичних даних, М. Х. Хутиз звернув увагу на внутрішні суперечності даного поняття. Дослідник з логічних позицій аргументовано доводив, що традиційне розуміння доказів ставить під загрозу виконання вимог закону щодо подання доказів, оскільки неможливо подати суду те, що мало місце, як правило, в минулому. Крім того, автор вказував, що, сприйняття законодавчого підходу тягне за собою визнання обов'язку безпосереднього дослідження доказів помилковим і позбавленим всякого сенсу. Безпосереднє дослідження доказів як фактів, можливо тільки самим мислячим суб'єктом, але ніяк не судом [13, с. 85].

У цивільній процесуальній літературі неодноразово порушувалося питання і про необхідність деяких текстуальних змін в понятті «судові докази». І. В. Решетнікова відзначала, що у визначенні доказів повинно бути відображено чотири характеристики: 1) відомості про факти; 2) факти, що підлягають доведенню для вирішення цивільної справи; 3) відомості, отримані із зазначених у законі засобів доказування; 4) відомості про факти, отримані в порядку, передбаченому Цивільним процесуальним кодексом [14, с. 123].

Не можна сказати, що ці зміни привнесли з собою кардинально інше бачення судових доказів. Т. В. Сахнова не без підстав писала, що оскільки аргументи в судовому доказуванні в готовому вигляді не існують, їх доводиться пізнавати, встановлювати ознаки відповідності вимогам цивільної процесуальної форми, остільки поняття факти-докази синонімічне поняттю відомостей про факти (якщо останні достовірні) [15, с. 211–212].

І, далі, вчений наводить свою аргументацію на користь визнання доказами інформації. Вона пише: відомості про факти є не що інше, як інформація. Називаючи сутність судового доказу інформацію, ми припускаємо, що вона повинна нести на собі відбиток родових ознак судового доказу як такого. Саме доказ являє собою інформаційну систему, упорядковану певними критеріями, що мають внутрішню і зовнішню форму, а саме: 1) інформація як складова доказу, повинна мати здатність перебувати в об'єктивному зв'язку з шуканими обставинами, що мають юридичне значення; 2) вона повинна мати визначену законом внутрішню форму і бути отримана з передбачених законом джерел; 3) інформація повинна бути отримана за процедурою, яка відповідає вимогам цивільної процесуальної форми (зовнішня форма доказів) [15, с. 212–213].

А. Г. Коваленко, дискутуючи з Т. В. Сахновою, зазначає спірні сторони пропонованої нею конструкції судових доказів. Автор обґрунтовано звертає увагу, що в запропонованому варіанті присутні елементи змішання природи інформації як чинника відображення зовнішнього світу та інформації як базового поняття теорії інформації. Для А. Г. Коваленко докази у справі – це аргументи, узагальненим функціоналом сукупності яких є посвідчення судом достовірності (правдивості) факту. І навряд чи правомірно ідентифікувати судовий доказ лише з однією стороною цього аргументу. Виходячи з таких положень вчена виявляє єдину специфічну структуру судового доказу, обов'язковими елементами якої є: а) матеріальна форма існування (засіб, вид доказу, безпосередньо

сприйманий судом факт); б) зміст (відомості про факти, обставини справи, інформація як відображення матеріального світу та його властивостей); в) процесуальний спосіб отримання доказів (тільки у межах цивільної процесуальної форми згідно з чинним законодавством) [16].

У сучасній доктринальній юридичній літературі можна зустріти й інші варіації на тему поняття судових доказів, в залежності від авторських уподобань та предмета дослідження. Так, О. А. Грабовська дійшла висновку про те, що доказ – це надані суду, визначеним законом способом дані (інформація) про факти та обставини, якими особи, які беруть участь у справі, обґрунтовують свої вимоги чи заперечення, а також це дані (інформація), яка визнана судом в якості доказів в результаті їх дослідження та оцінки [17].

С. Я. Фурса та Т. В. Цюра, розділяючи докази на матеріальні та інформаційні, пропонують розглядати їх як окремий елемент засобу доказування, що містить інформацію про обставини справи, з існуванням яких особа пов'язує виникнення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків [18, с. 19, 20].

На думку Г. П. Тимченка, визначення судових доказів як інформації, що визнається і допускається як доказ судом, має прямий зв'язок з обставинами, які повинен встановити суд або здатна їх підтвердити або спростувати, дозволить уникнути логічних помилок і неточностей, пов'язаних із законодавчою регламентацією цього поняття. Крім того, як вважає цитований автор, таке розуміння доказів більш відповідає сутності принципу змагальності, оскільки суду подаються не самі до-

кази, а відомості, інформація [19, с. 238].

У висловлених зауваженнях, безумовно, є раціональні зерна. Видється, що пошук належного законодавчого закріплення судових доказів у доктрині цивільного процесу ще триватиме. З позицій оптимізації цивільного судочинства першорядне значення, як ми вважаємо, мають правила, що визначають систему засобів доказування і властивості самих судових доказів.

У єдності форми та змісту вітчизняний законодавець вбачає сутність судових доказів. Стаття 76 ЦПК України не тільки передбачає дефініцію поняття доказів, але і встановлює можливі засоби доказування, до яких відносить: письмові, речові та електронні докази; висновки експертів; показання свідків. Правда, не використовуючи самого терміна «засоби доказування». Тільки в ст. 116 ЦПК України йдеться, що суд за заявою учасника справи або особи, яка може набути статусу позивача, має забезпечити докази, якщо є підстави припускати, що засіб доказування може бути втрачений, або збирання або подання відповідних доказів стане згодом неможливим або утрудненим.

Цікаво зазначити, що норма про засоби доказування з плином часу зазнала деякі зміни. Якщо в ЦПК УРСР 1963 року першим засобом доказування не без підстав законодавець називав пояснення сторін і третіх осіб, то у ЦПК 2004 року пояснення сторін, третіх осіб та їх представників мали доказове значення лише у разі їх допиту як свідків. Крім того, були розширені речові докази за рахунок згадки звуко- і відеозаписів. При цьому, перелік засобів доказу-

вання традиційно розглядається теорією та практикою правосуддя з цивільних справ як закритий і такий, що не підлягає розширювальному тлумаченню.

Очевидно, що редакція ст. 76 ЦПК України не дає приводу для формулювання інших висновків, ніж про вичерпний перелік засобів доказування. Роблячи розглянутий перелік закритим, законодавець, тим не менш, змушений постійно переглядати та оновлювати можливі засоби доказування. У зв'язку з цим слухні слова С. Я. Фурси і Т. В. Цюри про те, що розвиток науки і техніки давно є фактором, який обумовлює необхідність розширення цього переліку за рахунок появи новітніх засобів доказування [18, с. 58].

Зміни в переліку засобів доказування, як показує практика вітчизняного законотворення, відбуваються тільки в результаті нової кодифікації цивільного процесуального законодавства. Такий підхід навіряд чи можна назвати доцільним. Ми вважаємо, що цивільне процесуальне законодавство зарубіжних країн у цій частині дає наочні приклади куди більш успішного і оптимального вирішення даної проблеми. Розуміючи безперервність технічного і наукового розвитку, окремі країни не намагаються створювати список із можливих засобів доказування, обмежуючись правилами про належність та допустимість доказів. Це дає можливість суду використовувати численні джерела інформації і, відповідно, визнавати їх в якості доказів у цивільній справі, які подано з додержанням передбачених законом умов [20].

Понятійно-категоріальний апарат доктрини доказового права, як і

цивільне процесуальне законодавство, використовує категорії належності і допустимості доказів, наділяючи кожному з них специфічним змістом.

Тривалий час цивілістична наука досліджувала поняття «належність доказів» з позиції як відмінних ознак доказів, так і умов залучення їх у цивільний процес. Видимим результатом такого вивчення є хрестоматійне положення про те, що обсяг доказового матеріалу по цивільній справі визначається з урахуванням дії правил належності і допустимості доказів. З всіх представлених особами, які беруть участь у справі доказів, суд повинен відібрати для подальшого дослідження і обґрунтування тільки ті з них, які мають зв'язок з фактами, що підлягають встановленню. Повнота судового пізнання фактичних обставин у справі передбачає, з одного боку, залучення необхідних доказів і, з іншого боку, виключення зайвих, захаращуючих процес доказів. Належність доказів – міра, що визначає залучення в цивільний процес по конкретній справі тільки потрібних і достатніх доказів.

Під належністю розуміється наявність об'єктивного зв'язку між змістом судових доказів (відомостями, що містяться в засобах доказування) та самими фактами, які є об'єктом судового пізнання [21].

Аналізуючи законодавчу формулу належності доказів, І. В. Решетнікова вважає, що докази по цивільній справі визнаються судом належними, якщо вони містять відомості про факти, що встановлюються з метою вирішення цивільної справи або вчинення окремих процесуальних дій. У даній дефініції автор виділяє: 1) докази обставин, що входять

до предмету доказування у справі, і обставини, необхідні для здійснення окремих процесуальних дій; 2) вирішальну роль суду у визначенні належності доказів у конкретних справах [14, с. 145].

Варто зазначити, що цивільне процесуальне законодавство зазнало певних змін правил належності доказів. У ЦПК УРСР 1963 року містилося лаконічне положення про те, що суд приймає до розгляду тільки ті докази, які мають значення для справи (ст. 28). Уже в ЦПК 2004 року законодавець розширює дане правило і прямо передбачає, що належними є докази, які містять інформацію щодо предмету доказування. Сторони маю право обґрунтовувати належність конкретного доказу для підтвердження своїх вимог або заперечень. Суд не бере до розгляду докази, які не стосуються предмета доказування (ст. 58).

У новій редакції ЦПК України законодавець, в цілому повторюючи ці положення, додає правило стосовно предмету доказування. Так, належними є докази, які містять інформацію щодо предмета доказування. Предметом доказування є обставини, які підтверджують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для розгляду справи і підлягають встановленню при ухваленні судового рішення. Сторони мають право обґрунтовувати належність конкретного доказу для підтвердження їхніх вимог або заперечень. Суд не бере до розгляду докази, які не стосуються предмета доказування (ст. 77).

На наш погляд, дані норми не повинні викликати будь-яких труднощів у судовій практиці. Законодавець уточнив свою позицію і гово-

рить про те, що належними є не просто докази, що мають значення для справи, а докази, що входять до предмета доказування. При цьому, сторонам надається право обґрунтування віднесення кожного конкретного доказу, що також може розцінюватися вельми позитивно. Згадуючи про предмет доказування, законодавець у цій же статті розкриває його зміст.

У розглянутому контексті ми не можемо погодитися з думкою Г. П. Тимченка, який побачив приховані повтори у цивільному процесуальному законодавстві. З точки зору цього автора, ч. 1 ст. 58 ЦПК України в редакції 2004 року є зайвою, оскільки цілком зрозуміло, що належними будуть вважатися лише ті докази, які мають прямий зв'язок з предметом доказування [19, с. 243]. Законодавець, правомірно розкриваючи у ч. 1 ст. 77 ЦПК України поняття «належність доказів», у ч. 4 зобов'язує суд не приймати до розгляду тих доказів, які не пов'язані з цивільною справою, не стосуються предмета доказування.

Цивільне процесуальне законодавство містить також правила про допустимість доказів. Раніше в законі містилося лише згадка про те, що обставини справи, які за законом повинні бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватися іншими засобами доказування

У ЦПК України 2004 року вимога про допустимість доказів була дещо розширена: суд не бере до уваги докази, які одержані з порушенням порядку, встановленого законом. І далі, таке саме положення про те, що обставини справи, які за законом повинні бути підтверджені певними засобами доказування, не мо-

жуть підтверджуватися іншими засобами доказування (ст. 59). Нова редакція ЦПК України повторює ці положення.

Як відомо, у цивілістичній процесуальній науці прийнято розділяти норми про допустимість доказів на позитивні і негативні. Позитивний характер мають правові норми, що приписують використання певних доказів для встановлення обставин справи. Негативний характер мають норми, що забороняють використувати певні засоби доказування. В рамках цивільного процесу – це в основному відноситься до виконання норм щодо наслідків недотримання простої письмової форми угоди.

Допустимість доказів має загальний і спеціальний характер. Загальний характер свідчить про те, що по всіх справах незалежно від їх категорії повинна дотримуватися вимога стосовно отримання інформації з визначених законом засобів доказування з дотриманням порядку збирання, подання та дослідження доказів. Порушення цих вимог призводить до неприпустимості доказів. Отже, допустимість обумовлюється дотриманням процесуальної форми цивільного процесуального доказування.

Крім загального тлумачення допустимості законом встановлюються спеціальні вимоги: обов'язковість певних засобів доказування для деяких категорій справ або заборону використання якихось із них для підтвердження конкретних обставин справи [14, с. 146–148].

Здавалося б, теорія і практика цивільного судочинства досягли необхідного єдності, знаходячи витоки правила допустимості доказів у цивільному праві і обумовлюючи його

необхідністю дотримання цивільної процесуальної форми і використання певних засобів доказування. Але так може здатися лише на перший погляд і при поверхневому зверненні до предмета.

Розглядаючи практичне значення цього правила вчені-процесуалісти вбачали в ньому гарантію добросовісної поведінки у судовому процесі, формування цілісного знання про явищах об'єктивної дійсності [22; 23; 24]. М. Г. Єлісєєв не без підстав цитував слова М. А. Гурвича щодо прикладного характеру правила про допустимість доказів в аспекті встановлення дійсних обставин цивільних справ і сформованих правовідносин [25].

Це призвело авторів до обґрунтування необхідності змін правила допустимості доказів і, насамперед, відмову від будь-яких обмежень використання показань свідків. Вважаємо, що подальший розвиток цивільного процесуального законодавства у цій частині буде проходити в руслі детального правового регулювання допустимості доказів. Один з прикладів можливого законодавчого вирішення наводить у своїй роботі І. В. Решетнікова, посилаючись на досвід зарубіжних країн. Так, до неприпустимих доказів відносяться ті, які отримані з порушенням вимоги закону, які вплинули або могли вплинути на достовірність отриманих фактичних даних, в тому числі отримані: із застосуванням насильства, погроз, обману, а також інших незаконних дій; з використанням помилки особи, що бере участь у справі, щодо своїх прав і обов'язків, які виникли внаслідок нероз'яснення, неповного або неправильного їх роз'яснення цій особі; в зв'язку з

проведенням процесуальної дії особою, яка не має права здійснювати провадження у даній цивільній справі; в зв'язку з участю в процесуальній дії особи, що підлягає відводу; з істотним порушенням порядку провадження процесуальної дії; від невідомого джерела або від джерела, який не може бути встановлений в судовому засіданні; із застосуванням в ході доказування методів, що суперечать сучасним науковим знанням.

Слід погодитися з думкою І. В. Решетнікова, що детальне регулювання допустимості доказів дозволяє сторонам та їх представникам завчасно вирішити, які докази суд не має права допустити, а значить, як це відіб'ється на правовій позиції сторін [14, с. 148-149].

Редакція ЦПК 2017 року вводить нові вимоги до доказів. Відтепер докази мають бути достовірними і достатніми.

Стаття 79 ЦПК України передбачає, що достовірними є докази, на підставі яких можна встановити дійсні обставини справи. Це новела цивільного процесуального законодавства. Раніше питання достовірності та достатності доказів аналізувалися виключно в рамках доктрини цивільного процесу.

Дослідники вже відзначали, що достовірність – це властивість доказу, що характеризує точність, правильність відображення обставин, які входять у предмет доказування. Достовірність підтверджується в суді. По-перше, достовірний доказ має бути отримано з доброякісного джерела інформації. По-друге, достовірність інформації перевіряється при зіставленні декількох доказів. По-третє, достовірність перевіряється

при оцінці всієї сукупності доказів, наявних у справі [14, с. 151-152].

Як бачимо, категорія достовірності доказів все ж більш застосовна до характеристик оцінки доказів, хоча і на всіх стадіях цивільного процесу. Тим не менш, ми підтримуємо законодавця в необхідності введення розглядуваного поняття в структуру ЦПК України.

Згідно ст. 80 ЦПК України достатніми є докази, які у своїй сукупності дають можливість дійти висновку про наявність або відсутність обставин справи, що входять до предмета доказування. Питання про достатність доказів для встановлення обставин, що мають значення для справи, суд вирішує за своїм внутрішнім переконанням.

Розглядаючи достатність доказів в площині якісних показників процесу доказування, правознавці справедливо звертають увагу на те, що достатність визначається в основному при вирішенні справи. По кожній справі вона оцінюється індивідуально. Неможливо дати яку б то не було однозначну пораду про достатність доказів, прийнятну для будь-якого випадку. Таким чином, виправдано ставити питання про достатність доказів як сукупності наявних доказів, необхідних для вирішення цивільної справи [14, с. 152-153].

Висновки. Проведене дослідження дає підстави для висновку, що наукові роботи вчених-процесуалістів середини XIX століття започаткували дискусію щодо сутності судових доказів і процесу доказування. Нова редакція ЦПК України відтворює сформовані раніше підходи до закріплення поняття «судові докази». Незначні текстуальні зміни або відмінності стосуються, передую-

сім, ототожнення обставин і фактів. В єдності форми та змісту виявляється сутність судових доказів. Три-валий час цивілістична наука досліджувала поняття «належність доказів» з позиції як характерних ознак доказів, так і умов їх залучення в цивільний процес. У новій редакції ЦПК України законодавець додає правило щодо предмету доказування.

Ми підтримуємо позицію, що достовірність – це якість доказів, що характеризує точність, правильність відображення обставин, що входять до предмету доказування, достатність доказів необхідно розглядати в площині якісних показників процесу доказування.

Список використаних джерел

1. Боннер А. Т. С. В. Курылев и развитие науки гражданского процессуального права. *Курылев С. В. Избранные труды*. Минск : Редакция журнала «Промышленно-торговое право», 2012. С.14.
2. Курылев С. В. Объяснения сторон как доказательство в советском гражданском процессе. Москва : Госюриздат, 1956. 188 с.
3. Абова Т. Е., Гурвич М. А. Предложения по усовершенствованию гражданского процессуального законодательства в работах советских процессуалистов (1956-1957). *Правоведение*. 1958. № 2. С. 125–132.
4. Осипов Ю. К. К вопросу о доказательствах по новому Гражданскому процессуальному кодексу РСФСР. *Вопросы кодификации советского законодательства. Сборник статей*. Свердловск, 1957. С. 81–88.
5. Юдельсон К. С., Козлов А. Ф., Осипов Ю. К., Семенов В. М. К проекту закона «Основы гражданского судопроизводства Союза ССР и союзных республик». *Правоведение*. 1960. № 4. С. 22–32.
6. Пучинский В. К. Разбирательство и разрешение гражданских дел в суде первой инстанции. *Советское государство и право*. 1960. № 9. С. 78–82.
7. Юдельсон К. С. Проблема доказывания в советском гражданском процессе. Москва : Госюриздат, 1951. 295 с.
8. Гуреев П. П. О понятии судебных доказательств в советском гражданском процессе. *Советское государство и право*. 1966. № 8. С. 55–67.
9. Клейнман А. Ф. Новейшие течения в советской науке гражданского процессуального права: Очерки по истории. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1967. 119 с.
10. Козлов А. С. Понятие и признаки судебных доказательств в советском гражданском процессе: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 1978. 19 с.
11. Треушников М. К. Доказательства и доказывание в советском гражданском процессе: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Москва, 1984. 42 с.
12. Курылев С. В. Избранные труды. Минск: Редакция журнала «Промышленно-торговое право», 2012. 607 с.
13. Хутиз М. Х. Общие положения гражданского процесса. Историко-правовое исследование. Москва : Юрид. лит., 1979. С. 85.
14. Решетникова И. В. Курс доказательственного права в российском гражданском судопроизводстве. Москва : НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА. 2000. 288 с.
15. Сахнова Т. В. Судебная экспертиза. Москва : Городец, 2000. С. 211–212.
16. Коваленко А. Г. Институт доказывания в гражданском и арбитражном судопроизводстве. Москва : Издательство НОРМА, 2002. С. 64, 66.

17. Грабовська О.О. Доказування у цивільному процесі України: проблеми теорії та практики. Київ : Юрінком Інтер, 2016. С. 407–408.
18. Фурса С. Я, Цюра Т. В. Докази і доказування у цивільному процесі України: Науково-практичний посібник. Київ : Видавець Фурса С. Я., КНТ, 2005. 256 с.
19. Тимченко Г. П. Принципи цивільного та адміністративного судочинства в Україні: проблеми теорії і практики: Дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2012. 422 с.
20. Гунько Е. В. Средства доказывания в гражданском и арбитражном процессах: проблемные вопросы и пути их решения. *Арбитражный и гражданский процесс*. № 6. 2008. С. 32.
21. Треушников М. К. Судебные доказательства. Москва : ОАО Издательский дом «Городец», 2005. С. 123.
22. Авдюков М. Г. Принцип законности в гражданском судопроизводстве. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1970. С. 92;
23. Шеменова О. Н. Правовая природа признания сторонами обстоятельств гражданских дел. *Российский ежегодник гражданского и арбитражного процесса*. 2006. № 5. СПб.: Издательский Дом С.-Петерб. гос. ун-та, Издательство юридического факультета С.-Петерб. гос. ун-та, 2007. С. 172.
24. Крыжановский Д. В. Обязанность доказывания в арбитражном процессе: Дис. ... канд. юрид. наук. Саратов, 2006. С. 10–11.
25. Елисеев Н. Г. Основные понятия доказательственного права. *Законы России*. 2007. № 1. С. 104.

References

- Bonner, A. T. (2012). S. V. Kurylev i razvitie nauki grazhdanskogo processualnogo prava. Kurylev S. V. *Izbrannye trudy*. Minsk: Redakciya zhurnala «Promyshlennno-torgovoe pravo» [in Russian].
- Kurylev, S. V. (1956). Obyasneniya storon kak dokazatelstvo v sovetskom grazhdanskom processe. Moskva: Gosyurizdat [in Russian].
- Abova, T. E., Gurvich, M. A. (1958). Predlozheniya po usovershenstvovaniyu grazhdanskogo processualnogo zakonodatelstva v rabotah sovetskih processualistov (1956–1957). *Pravovedenie*, 2, 125–132 [in Russian].
- Osipov, Yu. K. (1957). K voprosu o dokazatelstvah po novomu Grazhdanskomu processualnomu kodeksu RSFSR. *Voprosy kodifikacii sovetskogo zakonodatelstva. Sbornik statej*. Sverdlovsk, 81–88 [in Russian].
- Yudelson, K. S., Kozlov, A. F., Osipov, Yu. K., Semenov, V. M. (1960). K proektu zakona «Osnovy grazhdanskogo sudoproizvodstva Soyuza SSR i soyuznyh respublik». *Pravovedenie*, 4, 22–32 [in Russian].
- Puchinskij, V. K. (1960). Razbiratelstvo i razreshenie grazhdanskih del v sude pervoj instancii. *Sovetskoe gosudarstvo i pravo*, 9, 78–82 [in Russian].
- Yudelson, K. S. (1951). *Problema dokazyvaniya v sovetskom grazhdanskom processe*. Moskva: Gosyurizdat [in Russian].
- Gureev, P. P. (1966). O ponyatii sudebnyh dokazatelstv v sovetskom grazhdanskom processe. *Sovetskoe gosudarstvo i pravo*, 8, 55–67 [in Russian].
- Klejnman, A. F. (1967). *Novejshie techeniya v sovetskoj nauke grazhdanskogo processualnogo prava: Ocherki po istorii*. Moskva: Izd-vo Mosk. un-та [in Russian].
- Kozlov, A. S. (1978). *Ponyatie i priznaki sudebnyh dokazatelstv v sovetskom grazhdanskom processe* (Avtoref. dis. ... kand. jurid. nauk). Moskva [in Russian].
- Treushnikov, M. K. (1984). *Dokazatelstva i dokazyvanie v sovetskom grazhdanskom processe* (Avtoref. dis. ... d-ra jurid. nauk). Moskva [in Russian].

- Kurylev, S. V. (2012). *Izbrannye trudy*. Minsk: Redakciya zhurnala «Promyshlenno-torgovoe pravo» [in Russian].
- Hutyk, M. H. (1979). *Obshie polozheniya grazhdanskogo processa. Istoriko-pravovoe issledovanie*. Moskva: Yurid. lit [in Russian].
- Reshetnikova, I. V. (2000). *Kurs dokazatelstvennogo prava v rossijskom grazhdanskom sudoproizvodstve*. Moskva: NORMA [in Russian].
- Sahnova, T. V. (2000). *Sudebnaya ekspertiza*. Moskva: Gorodec [in Russian].
- Kovalenko, A. G. (2002). *Institut dokazyvaniya v grazhdanskom i arbitrazhnom sudoproizvodstve*. Moskva: Izdatelstvo NORMA [in Russian].
- Grabovska, O. O. (2016). *Dokazuvannya u civilnomu procesi Ukrayini: problemi teorii ta praktiki*. Kiyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
- Fursa, S. Ya, Cyura, T. V. (2005). *Dokazi i dokazuvannya u civilnomu procesi Ukrayini*. Kiyiv [in Ukrainian].
- Timchenko, G. P. (2012). *Principi civilnogo ta administrativnogo sudochinstva v Ukrayini: problemi teorii i praktiki* (Dis. ... d-ra yurid. nauk). Kiyiv [in Ukrainian].
- Gunko, E. V. (2008). Sredstva dokazyvaniya v grazhdanskom i arbitrazhnom processah: problemnye voprosy i puti ih resheniya. *Arbitrazhnyj i grazhdanskij process*, 6, 32 [in Russian].
- Treushnikov, M. K. (2005). *Sudebnye dokazatelstva*. Moskva: OAO Izdatelskij dom «Gorodec» [in Russian].
- Avdyukov, M. G. (1970). *Princip zakonnosti v grazhdanskom sudoproizvodstve*. Moskva: Izd-vo Mosk. un-ta [in Russian].
- Shemenewa, O. N. (2006). Pravovaya priroda priznaniya storonami obstoyatelstv grazhdanskikh del. *Rossijskij ezhegodnik grazhdanskogo i arbitrazhnogo processa*, 5, 172 [in Russian].
- Kryzhanovskij, D. V. (2006). *Obyazannost dokazyvaniya v arbitrazhnom processe*. (Dis. ... kand. yurid. nauk). Saratov [in Russian].
- Eliseev, N. G. (2007). Osnovnye ponyatiya dokazatelstvennogo prava. *Zakony Rossii*, 1, 104 [in Russian].

A. Gulyk, Ph.D. in Law, judge of Lviv District Administrative Court
ORCID: 0000-0001-5390-1812

Judicial evidence as a fundamental category of the doctrine of proving in civil proceedings

The article is the study of the essence of judicial evidence in civil proceedings. It is noted that the examination of the circumstances of civil cases has a special place in the structure of the court trial. In this regard, the heightened attention of the doctrine and practice to the legislative regulation of judicial evidence and means of proving is justified.

The article presents a brief historical and legal outline of the development of the procedural doctrine of proving, the origins of which have been laid during the codification of legislation and the emergence of the Civil Procedure Code of the Ukrainian SSR of 1963. It is substantiated that the scientific works of scholars then doing researches on civil procedure have initiated a discussion on the essence of judicial evidence and the process of proving, the manifest result of which was the

legislative rule on evidence as any factual information on the basis of which in accordance with the procedure established by law the court determines the presence or absence of circumstances substantiating the claims and objections of the parties, as well as other circumstances relevant to the proper settlement of the case.

The researcher focuses on the fact that the new edition of the Civil Procedure Code of Ukraine almost verbatim reproduces the previously devised approaches to enshrining the concept of “evidence”.

The unity of form and content reveals the essence of judicial evidence. Article 76 of the Civil Procedure Code of Ukraine not only provides the definition of the concept of evidence, but also establishes possible means of proving. It is argued that the enumeration of means of proving is traditionally considered by the doctrine and practice as not subject to an extensive interpretation.

The author considers that the civil procedural legislation of foreign countries provides clear illustrations of much more successful and optimal solutions to this problem. Understanding the perpetuity of technical and scientific development, some countries do not try to create an enumeration of possible means of proving, limiting themselves to the rules on the relevance and admissibility of evidence.

It is argued that for a long time civil jurisprudence has studied the concept of “relevance of evidence” from the perspective of both the distinctive features of evidence and the conditions for their involvement in civil procedure. The legislator also adds the rule on the subject of evidence to the new edition of the Civil Procedure Code of Ukraine.

The author analyzes the rules on the admissibility of evidence, that is the court does not take into account the evidence obtained in violation of the procedure established by law. It is noted that the rules on the reliability and sufficiency of evidence are a novelty of the civil procedural legislation. It is argued that reliability is the quality of evidence characterizing the accuracy and correctness of reflecting the circumstances included in the subject of evidence. The sufficiency of evidence is considered in the aspect of qualitative indicators of the process of proving.

Keywords: *judicial evidence; means of proving; relevance and admissibility of evidence; reliability of evidence; sufficiency of evidence; examination of the circumstances of the case.*